

ПРАКТИКА ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ПРИ ЗАСТОСУВАННІ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ

Шевченко Д.А., заступник начальника ВП – начальник СВ Бородянського ВП Ірпінського ВП ГУ НП в Київській області.

Стаття 3 Конституції України проголошує права і свободи людини найвищою цінністю. Реалізуючи це положення, держава проводить перетворення в різних галузях законодавства, в тому числі кримінальному процесуальному, зокрема, що стосується заходів забезпечення кримінального провадження. Реформування системи кримінальної юстиції є одним із найважливіших кроків на шляху України до впровадження світових стандартів забезпечення прав людини. Тому, під час застосування запобіжних заходів постають питання щодо правильності, доцільності, відповідності їх обрання тощо. В цих умовах актуальною є питання визначення виду запобіжного заходу під час досудового розслідування.

Запобіжні заходи є важливим елементом заходів забезпечення кримінального провадження, оскільки кримінальна процесуальна політика держави спрямована на гуманізацію в сфері їх обрання та застосування. Із набранням чинності Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 року (далі – КПК України) система таких заходів зазнала змін. Зокрема, з'явився новий запобіжний захід – домашній арешт.

Запобіжні заходи – це частина заходів забезпечення кримінального провадження, спрямованих на забезпечення належної поведінки підозрюваного, обвинуваченого через певне обмеження їхніх особистих прав [1, с. 145].

Відповідно до ст. 176 КПК України запобіжними заходами є: 1) особисте зобов'язання; 2) особиста порука; 3) застава; 4) домашній арешт; 5) тримання під вартою [2].

Мета застосування будь-якого запобіжного заходу двоєдина: з одного боку – забезпечити виконання обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов'язків, а з іншого – запобігти таким його спробам (ризикам): 1) переховуватися від органів досудового розслідування та/або суду; 2) знищити, сховати або спотворити будь-яку із речей чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення; 3) незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого обвинуваченого, експерта, спеціаліста у цьому ж кримінальному провадженні; 4) перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином; 5) вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, у якому обвинувачується[3, ст. 40].

Відповідно до КПК України (ст. 184) запобіжний захід застосовується судом, в межах територіальної юрисдикції, який здійснюється досудове розслідування, не інакше як на підставі клопотання слідчого або прокурора. Підставою для визначення територіальної юрисдикції суду першої інстанції при розгляді клопотань щодо застосування запобіжних заходів є клопотання керівника відповідного органу досудового розслідування про створення слідчої групи, в якій визначено місце проведення досудового розслідування.

Умовами застосування запобіжних заходів є:

1. наявність у суб'єкта права на застосування запобіжного заходу;
2. наявність у суб'єкта, щодо якого застосовується запобіжних захід, кримінального процесуального статусу підозрюваного, обвинуваченого, що автоматично передбачає наявність порушеного кримінального провадження;
3. наявність дій, що проявляються в ухиленні від досудового розслідування або суду, перешкодженню повному, швидкому та неупередженому розслідуванню чи продовження злочинної діяльності;
4. наявність норм права, якими зафіксовані права та обов'язки суб'єктів правовідносин з приводу застосування запобіжних заходів, порядок і підстави застосування запобіжних заходів;

5. наявність достатніх доказів для притягнення особи до кримінальної відповідальності.

Розглядувані види запобіжних заходів у кожному конкретному випадку дозволяє індивідуалізувати його застосування, враховуючи при цьому як інтереси правосуддя, так і недопущення невинуватених обмежень прав і свобод підозрюваного, обвинуваченого.

Відповідно до КПК України (ст. 187) на слідчого суддю, суд після одержання клопотання про застосування запобіжного заходу до підозрюваного, обвинуваченого, який перебуває на свободі, покладається обов'язок призначити дату судового засідання і здійснити судовий виклик. У разі неприбуття підозрюваного, обвинуваченого за судовим викликом і відсутності у слідчого судді, суду на початок судового засідання відомостей про поважні причини, що перешкоджають його своєчасному прибуттю, слідчий суддя, суд має право постановити ухвалу про привід підозрюваного, обвинуваченого, якщо він не з'явився для розгляду клопотання щодо обрання запобіжного заходу у вигляді застави, домашнього арешту чи тримання під вартою, або ухвалу про дозвіл на його затримання з метою приводу, якщо ухвала про привід не була виконана [2].

Врахування слідчим суддею, судом усіх необхідних обставин при вирішенні питання про обрання запобіжного заходу, дотримання вимог закону стосовно порядку постановлення рішення, його форми і змісту надає йому, крім законності, обґрунтованості й вмотивованості, ще однієї необхідної якості, яка стосується його змістовної сторони, а саме – справедливості. З огляду на це вимога справедливості має бути не тільки моральною, а й правовою категорією, а тому й має отримати відповідне нормативне забезпечення. Справедливість цього процесуального рішення тісно пов'язана з його обґрунтованістю та вмотивованістю, проте вона має самостійне значення, адже значною мірою визначається моральною атмосферою, в якій здійснюється кримінальна процесуальна діяльність, моральною свідомістю її уповноважених суб'єктів, урахуванням моральних підстав прийняття такого рішення.

Підсумовуючи викладене вище, зазначимо, що сьогодні у КПК України щодо запобіжних заходів існує низка теоретичних питань і практичних проблем, що стосуються як визначення понять, особливостей цих заходів, так і суто практичних питань застосування норм кримінального процесуального права у відповідності до основоположних принципів права, дотримання прав та свобод громадян, дотримання міжнародних норм та правил щодо зазначених вище питань. Загальні правила застосування запобіжних заходів повинні базуватися на положеннях Конституції України та ратифікованих Україною міжнародних правових актах. При застосуванні запобіжних заходів не повинні порушуватися права не тільки підозрюваного чи обвинуваченого, а й права та свободи інших осіб, зокрема членів родин підозрюваного (обвинуваченого).

Список використаних джерел:

1. Шило О.Г. Теоретико-прикладні основи реалізації конституційного права людини і громадянина на судовий захист у досудовому провадженні в кримінальному процесі України: монографія / О.Г. Шило. – Х.: Право, 2011. – 472 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: прийнятий 13 квітня 2012 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
3. Москалюк Ю.Д. Домашній арешт і тримання під вартою в системі заходів забезпечення кримінального провадження в Україні: дис...на здобуття наук ступеня канд. юрид наук: 12.00.09. – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність/ Ю.Д. Москалюк, – Ірпінь, 2015. – 194 с.